

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Петровця Олега Федоровича на тему: «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації зумовлена необхідністю забезпечення ефективного захисту права власності, корпоративних прав та законної господарської діяльності. Такі кримінальні правопорушення створюють загрозу не лише майновим інтересам окремих суб'єктів господарювання, а й стабільності економічних відносин, інвестиційній привабливості держави та довірі до механізмів державної реєстрації й судового захисту. Законодавче визнання суспільної небезпечності таких посягань відображено, зокрема, у ст. 206-2 КК України.

Складність проблеми визначається трансформацією механізмів протиправного заволодіння майном. Сучасні рейдерські посягання можуть реалізовуватися через використання корпоративних і реєстраційних процедур, підроблених документів, юридично замаскованих правочинів, корупційних зв'язків та цифрових інструментів. За таких умов традиційного кримінально-правового реагування на вже вчинене правопорушення недостатньо, а пріоритетного значення набуває формування ефективної системи його раннього виявлення та запобігання.

Необхідність кримінологічного дослідження цієї проблематики підтверджується і практикою застосування ст. 206-2 КК України. Зокрема, за даними Верховного Суду, у 2023 році у провадженні місцевих загальних судів перебувало 53 кримінальні провадження цієї категорії, з яких протягом року було розглянуто лише 7. Такі показники актуалізують питання не тільки кримінально-правової протидії, а й ефективності механізмів виявлення, припинення та запобігання відповідним посяганням.

Особливої значущості проблема набуває в умовах воєнного стану та майбутнього післявоєнного відновлення України. Релокація підприємств, обмежений доступ власників до активів і корпоративної документації, зміни у структурі управління та господарських зв'язках формують додаткові фактори вразливості суб'єктів господарювання. Водночас ефективний захист власності та корпоративних прав є необхідною передумовою залучення інвестицій, відновлення підприємницької активності та забезпечення економічної безпеки держави.

Важливим чинником актуалізації дослідження є також цифровізація реєстраційних та корпоративних процедур, яка поряд із позитивними наслідками створює нові ризики протиправного втручання. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування сучасних превентивних механізмів, удосконалення захисту державних реєстрів, міжвідомчої взаємодії, антикорупційних заходів та інструментів автоматизованого виявлення ризикових операцій.

Отже, актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного кримінологічного осмислення стану, динаміки, детермінант і механізмів протиправного заволодіння майном підприємств, установ та організацій, визначення особливостей осіб, які вчиняють такі правопорушення, а також розроблення науково обґрунтованої системи загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та інших заходів запобігання. Особливої ваги набуває вироблення превентивної моделі, здатної враховувати організований, корупційний, цифровий та воєнно зумовлений характер сучасних рейдерських загроз.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Дисертація Петровця Олега Федоровича на тему: «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» присвячена вивченню сутності та особливостей запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації, визначенню специфіки кримінологічної політики в Україні, розробці на цій основі рекомендацій з удосконалення кримінального законодавства України.

Автор комплексно підійшов до вивчення проблемних питань запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації, поєднавши кримінально-правовий, кримінологічний, організаційно-правовий та практико-прикладний напрями дослідження. У роботі послідовно розкрито теоретичні засади досліджуваного явища, проаналізовано його кримінально-правову природу, сучасний стан, структуру та динаміку, визначено основні способи вчинення відповідних посягань, їх детермінанти та особливості осіб, залучених до рейдерських схем. Окрему увагу приділено проблемі латентності таких кримінальних правопорушень, трансформації механізмів незаконного встановлення корпоративного контролю під впливом цифровізації та воєнного стану. На основі проведеного аналізу автором обґрунтовано систему заходів запобігання, визначено напрями вдосконалення діяльності відповідних суб'єктів, захисту державних реєстрів і корпоративних прав, а також сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства та організаційно-правового механізму протидії рейдерським посяганням.

Дисертація ґрунтується на комплексі загальнонаукових та спеціальних методів, які допомогли найбільш оптимально врахувати специфіку об'єкта і

предмета дослідження та в сукупності дозволили дослідити як стан запобігання злочинності в Україні, так й запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації, обґрунтувати результати дисертації з наукової точки зору та довести правильність запропонованих у роботі висновків.

Результати дисертаційного дослідження Петровця О.Ф. знайшли належну апробацію та оприлюднені у фахових наукових виданнях. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 6 наукових публікаціях, серед яких 3 наукових статей – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, 3 тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

У ході проведення наукового дослідження автором дисертації проаналізовано та використано 177 джерел наукової літератури, яка, тією чи іншою мірою, стосується положень дисертації, доповнює її чи спростовує окремі проблемні питання запобігання злочинності. Такий обсяг наукової літератури дозволив автору усесторонньо дослідити завдання, поставлені у вступі дисертаційного дослідження, й запропонувати низку обґрунтованих рекомендацій і пропозицій.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведеного здобувачем дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. Низка запропонованих автором дисертації пропозицій і рекомендацій характеризуються ознаками новизни і мають безпосереднє спрямування на комплексне вирішення проблемних питань запобігання злочинності в Україні, а саме:

- розроблено авторські пропозиції щодо вдосконалення ст. 206-2 КК України, які передбачають уніфікацію кримінально-правової термінології шляхом заміни термінологічного звороту «майно підприємства, установи, організації» на поняття «майно юридичної особи», конкретизацію способів незаконного встановлення контролю над юридичною особою через закріплення у диспозиції статті незаконних реєстраційних дій, фіктивних правочинів, зловживання процедурами банкрутства, використання інформаційно-комунікаційних технологій та втручання в електронні інформаційні системи, удосконалення конструкції кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак тощо;

- розроблено проєкт Закону України «Про запобігання рейдерству та захист корпоративних прав», у якому запропоновано комплексну систему організаційно-правових, кримінологічних, інформаційно-технологічних та антикорупційних заходів протидії незаконному встановленню корпоративного контролю, визначено систему суб'єктів запобігання рейдерству, механізми цифрового моніторингу ризикових реєстраційних дій, засади функціонування Національного агентства із

захисту корпоративних прав та протидії рейдерству, а також особливості захисту права власності в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України;

– на основі аналізу кількісно-якісних показників протиправного заволодіння майном юридичних осіб, тенденцій зростання рівня латентності рейдерських посягань та особливостей сучасних механізмів незаконного встановлення корпоративного контролю запропоновано створення окремого Реєстру ризикових реєстраційних дій, який передбачатиме автоматизоване виявлення підозрілих корпоративних змін, фіксацію ризикових реєстраційних операцій та формування автоматичних повідомлень для правоохоронних органів і Міністерства юстиції України про потенційні рейдерські загрози, а також обґрунтовано доцільність запровадження обов'язкової відеофіксації нотаріальних і реєстраційних дій як додаткового механізму запобігання незаконному встановленню корпоративного контролю та підвищення рівня доказовості у кримінальних провадженнях.

– на основі комплексного аналізу кількісно-якісних показників протиправного заволодіння майном підприємств, установ та організацій встановлено кореляційні зв'язки між рівнем поширення рейдерських посягань та корупційною вразливістю системи державної реєстрації, воєнно-політичною нестабільністю, рівнем латентності кримінальних правопорушень і цифровізацією корпоративних процедур, на основі чого обґрунтовано, що сучасне рейдерство трансформувалося у високотехнологічну та організовану форму кримінально протиправної діяльності, функціонування якої забезпечується комплексною взаємодією соціально-економічних, правових, корупційних, інформаційно-технологічних та воєнно-політичних детермінантів;

– удосконалено наукові думки щодо кримінологічної типології осіб, які вчиняють протиправне заволодіння майном підприємств, установ та організацій (рейдерів), у межах якої виокремлено організаторів рейдерських схем, корупційно-адміністративних, юридично-консультаційних, інформаційно-технологічних, фінансово-посередницьких, силових та формальних учасників;

– удосконалено наукові думки щодо пріоритетних напрямів загальносоціального запобігання рейдерству, що включають створення системи автоматизованого моніторингу ризикових реєстраційних дій, посилення цифрової безпеки державних реєстрів, розвиток антикорупційного контролю у сфері державної реєстрації, формування спеціального механізму захисту релокованого та постраждалого внаслідок війни бізнесу, а також розвиток системи корпоративного комплаєнсу та внутрішнього антирейдерського захисту суб'єктів господарювання; обґрунтовано необхідність їх закріплення в окремому нормативно-правовому акті у сфері запобігання рейдерству та захисту корпоративних прав;

– удосконалено наукові пропозиції щодо комплексної модернізації державної антирейдерської політики, до яких віднесено створення спеціалізованого державного органу - Національного агентства із захисту корпоративних прав та протидії рейдерству; посилення кримінально-правових та адміністративно-правових механізмів відповідальності за незаконне встановлення корпоративного контролю; удосконалення цифрової інфраструктури захисту права власності та державних реєстрів із використанням сучасних технологій автоматизованого моніторингу, блокчейн-рішень та штучного інтелекту тощо.

– дістала подальшого розвитку наукова позиція щодо удосконалення системи запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України як одного із ключових напрямів забезпечення економічної безпеки держави, стабільності інвестиційного середовища та зміцнення довіри до інститутів публічного управління в Україні;

– дістало подальшого розвитку наукове обґрунтування подальшого дослідження окремих напрямів запобігання незаконного заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема питання запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації в умовах воєнного стану, впливу цифровізації реєстраційних процедур на механізм вчинення рейдерських посягань, ролі організованих груп і корупційних зв'язків у незаконному встановленні корпоративного контролю, проблем латентності рейдерства, а також удосконалення системи взаємодії правоохоронних органів, органів державної реєстрації та судової системи у сфері запобігання незаконному заволодінню майном підприємств, установ та організацій.

Результати дисертації знайшли повне відображення у наукових публікаціях, що оприлюднені у фахових видання України та апробовані на науково-практичних конференціях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Петровця О.Ф. є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням проблематики запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації, на підставі якого сформульовано нові наукові положення, висновки та пропозиції. Висновки, пропозиції та рекомендації, що наведені в дисертації, ґрунтуються на аналізі літературних джерел, чинного кримінального законодавства. Зміни та доповнення до законодавства у зазначеній вище сфері дисертантом обґрунтовані належним чином, запропоновані редакції таких змін та доповнень. Рекомендації та пропозиції, запропоновані автором дисертації для комплексного вирішення проблемних питань запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації,

ґрунтуються на результатах, отриманих в ході наукового дослідження, мають належний рівень обґрунтування та наукової новизни.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Автор дисертації запропонував чітке визначення об'єкту, предмету та мети дослідження. Вони є зрозумілими і відповідають завданням, які поставлені перед дослідженням. В свою чергу завдання повністю знайшли вирішення у результатах наукового дослідження та публікаціях автора дослідження.

Автор на достатньо високому рівні опанував методологію наукової діяльності. Використовуючи комплекс методів наукового пізнання, дисертант запропонував низку обґрунтованих пропозицій та рекомендацій, які впливають на покращення ефективності запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Результати наукового дослідження, що наведені у дисертації Петровця О.Ф., мають теоретичне й практичне значення та характеризуються ознаками наукової новизни. Пропозиції та рекомендації належним чином обґрунтовані і можуть бути використані у освітній діяльності для підготовки здобувачів вищої освіти, підготовки кадрів для слідчих підрозділів, суддівського корпусу, подальших наукових дослідженнях, присвячених запобіганню злочинності.

Практичне значення дисертації Петровця О.Ф. полягає в тому, що його результати можуть бути безпосередньо використані у практичній діяльності, а запропоновані рекомендації і пропозиції створюють реальну можливість вирішення конкретних завдань в практиці кримінального права.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності. Дисертація Петровця Олега Федоровича на тему: «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» виконана відповідно до встановлених вимог, має чітку структуру, яка дозволяє вирішити поставлені перед дослідженням завдання.

Дисертаційна робота логічно побудована та має послідовно викладений матеріал, що розкривається у трьох розділах дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено ступінь її наукової розробки, зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та наведено інформацію про впровадження та апробацію результатів дослідження на комунікативних заходах.

У першому розділі досліджено теоретико-правові засади запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації.

Автором проаналізовано стан наукової розробленості відповідної проблематики, систематизовано основні доктринальні підходи та визначено питання, які залишаються дискусійними або недостатньо дослідженими. Значну увагу приділено характеристиці протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації за кримінальним законодавством України, зокрема змісту та особливостям кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК України. Окремий напрям становить дослідження досвіду зарубіжних держав щодо запобігання відповідним посяганням та визначення можливостей використання ефективних зарубіжних практик у національній системі запобігання.

Другий розділ присвячено кримінологічній характеристиці протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. У ньому проаналізовано стан, рівень, структуру та динаміку відповідних кримінальних правопорушень, що дозволило автору визначити основні тенденції їх поширення. Досліджено комплекс детермінант протиправного заволодіння майном підприємств, установ та організацій, а також їх взаємозв'язок із соціально-економічними, правовими, організаційними та іншими процесами. Самостійне місце відведено кримінологічній типології осіб, які вчиняють відповідні кримінальні правопорушення, що створило підґрунтя для диференціації подальших заходів превентивного впливу.

У третьому розділі сформовано систему запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації. Автором розкрито зміст і напрями загальносоціального запобігання, визначено спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на усунення або мінімізацію причин та умов відповідних кримінальних правопорушень. Важливою складовою розділу є дослідження особливостей запобігання таким посяганням під час війни та в післявоєнний період, що дозволяє врахувати специфічні криміногенні ризики, пов'язані з воєнними умовами, та потреби захисту майнових і корпоративних прав у процесі відновлення держави.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Результати дисертації Петровця Олега Федоровича на тему: «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» можуть бути використані у: законотворчій діяльності – для вдосконалення норм кримінального законодавства щодо удосконалення системи запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації; науково-дослідницькій роботі – як підґрунтя для подальшого вивчення проблематики запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації; освітньому процесі – в якості науково-методичної основи для розробки навчальних посібників і методичних

рекомендацій. Положення та висновки, наведені в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані: в юридичних ЗВО та установах додаткової професійної освіти; в процесі викладання навчальних дисциплін; практичній діяльності – для підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування, прокуратури, адвокатури, суддів та при здійсненні ними практичної діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів рецензованого наукового дослідження, вважаємо доцільним висловити свої міркування щодо окремих дискусійних моментів, зокрема:

1. Потребує більш чіткого обґрунтування методологія відбору зарубіжних країн, досвід яких досліджено у підрозділі 1.3. Для порівняльно-правового дослідження важливим є не лише опис правових механізмів окремих держав, а й визначення критеріїв їх порівнюваності з Україною: особливостей корпоративного законодавства, моделей державної реєстрації, рівня цифровізації реєстрів, системи кримінально-правового захисту корпоративної власності та поширеності незаконних корпоративних захоплень. У зв'язку з цим доцільно було б чіткіше визначити, за якими критеріями відібрано відповідні держави та які конкретні зарубіжні механізми можуть бути імплементовані в Україні без істотної трансформації, а які потребують адаптації до національної правової системи. Це посилює порівняльну складову роботи та обґрунтованість сформульованих на її основі рекомендацій.

2. Дискусійним є встановлення саме «кореляційних зв'язків» між поширенням протиправного заволодіння майном та визначеними у роботі соціально-економічними, корупційними, інформаційно-технологічними і воєнно-політичними детермінантами. Використання категорії «кореляційний зв'язок» передбачає відповідне емпіричне та статистичне підтвердження сили й напрямку залежності між змінними. Якщо такі зв'язки встановлювалися переважно шляхом кримінологічного аналізу статистики, матеріалів проваджень та експертних оцінок, більш коректним може бути висновок про наявність кримінологічно значущих взаємозв'язків або детермінаційних залежностей. Тому автору доцільно додатково пояснити методику встановлення заявлених кореляцій та емпіричні показники, на яких ґрунтується відповідне положення наукової новизни.

3. Певної конкретизації потребує індивідуально-профілактичний складник системи запобігання, об'єднаний у підрозділі 3.2 зі спеціально-кримінологічними заходами. Специфіка протиправного заволодіння майном полягає в тому, що воно нерідко має організований характер і передбачає залучення осіб із принципово різними функціональними ролями – організаторів, реєстраторів, юридичних консультантів, фінансових посередників, технічних виконавців тощо. За таких умов індивідуальна профілактика повинна мати диференційований характер.

Доцільним було б повніше розкрити підстави, суб'єктів, об'єкти, форми та межі індивідуально-профілактичного впливу щодо різних категорій осіб, а також показати, чим такі заходи відрізняються від спеціально-кримінологічного запобігання. Це надало б запропонованій системі більшої внутрішньої структурованості та практичної завершеності.

Слід зазначити, що висловлені критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості дисертаційного дослідження Філіпчука Олександра Георгійовича.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Петровця Олега Федоровича на тему: «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» написана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження містить посилання на використані автором джерела та літературу, відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано і робота Петровця О.Ф. є самостійним монографічним, оригінальним науковим дослідженням. Під час вивчення та аналізу дисертації, наукових публікацій автора дослідження не виявлено фактів порушень академічної доброчесності.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Петровця Олега Федоровича на тему: «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації», є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального права та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідних положень законодавства та практики його застосування.

2. Дисертаційна робота Петровця Олега Федоровича на тему: «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України

№ 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Петровець Олег Федорович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Доцент кафедри кримінального
права та процесу
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук,

Вікторія ЛЮБАВІНА